

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені А.С. МАКАРЕНКА

ТЕСЛЕВА Юлія Володимирівна

УДК 37.091.12:005.963:78(477)

**РОЗВИТОК ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ
В УКРАЇНІ (60-ті – 90-ті роки ХХ століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Суми – 2015

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Ніколаї Галина Юрївна,
Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка, завідувач кафедри
мистецької педагогіки та хореографії.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Танько Тетяна Петрівна,
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди,
декан факультету дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Лобач Олена Олександрівна,
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка,
доцент кафедри музики.

Захист відбудеться 16 липня 2015 року о 12 годині 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 55.053.01 у Сумському державному педагогічному університеті імені А. С. Макаренка за адресою: 40002, м. Суми, вул. Роменська, 87, ауд. 218.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (40002, м. Суми, вул. Роменська, 87).

Автореферат розіслано «16» червня 2015 року.

**Учений секретар
спеціалізованої вченої ради**

О. Г. Козлова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Європейський вектор розвитку України актуалізує питання неперервної педагогічної освіти, що відкриває нові можливості вдосконалення її післядипломної ланки, яка покликана за короткий термін підготовки забезпечити навчальні заклади висококваліфікованими кадрами, зокрема вчителями та викладачами мистецького профілю. Водночас підвищення вимог до якості післядипломної музично-педагогічної освіти актуалізує вивчення історичного досвіду, накопиченого вітчизняною педагогічною теорією і практикою. Науковий інтерес викликають 60-ті – 90-ті роки ХХ століття, адже в цей період відбувається становлення і розвиток післядипломної музично-педагогічної освіти як педагогічного феномену, що зумовлено ствердженням спеціальності вчителя музики в системі педагогічних професій та формуванням національної системи післядипломної освіти.

Проблеми функціонування післядипломної педагогічної освіти висвітлено у дисертаціях А. Веліховської, В. Демченка, Н. Любченко, Ю. Присяжнюк, З. Рябової та ін. Сучасний стан підвищення кваліфікації педагогічних працівників різних категорій представлено у дослідженнях Є. Бачинської, Н. Бендерець, Н. Білик, К. Гораш, С. Королук, В. Маслова, Н. Ничкало, В. Олійника, І. Сотніченко, В. Студенікіної, Є. Чернишової та ін. Окремі аспекти розвитку професійної компетентності вчителів у закладах післядипломної освіти розглянуто Н. Давидюк, О. Завальнюк, Н. Клокар, Ю. Линником, Л. Лузан, В. Саюк, С. Сисоєвою, О. Часніковою та ін. Становлення і розвиток післядипломної педагогічної освіти в Україні на різних історичних етапах досліджено у працях О. Капченко, С. Крисюка, Т. Пахомової, В. Примакової, Л. Сігаєвої, Н. Чепурної, О. Червинської, О. Шиян та ін.

Проблеми музичної освіти та підготовки майбутніх вчителів музики актуалізовано у розвідках Л. Бондаренко, О. Лобач, К. Мельченко, Н. Мозгальнової, О. Павленка, М. Петренко, О. Рибнікова, Т. Ткаченко, М. Филипчука та ін. Естетичне виховання школярів засобами музики стало предметом наукових праць Л. Зарі, Б. Жорняк, Л. Куненко, Л. Нафікової, О. Павлової та ін. Винятковий інтерес становлять психолого-педагогічні дослідження музичної освіти І. Бойчук, О. Осокіної, С. Репетій та ін.

Останнім часом українськими вченими здійснено низку історико-педагогічних досліджень, в яких проаналізовано становлення і розвиток музично-педагогічної освіти. До них передусім належать дисертації Н. Бовсунівської, Ю. Бекетової, Т. Благової, А. Желан, Т. Карпінської, Я. Мельничук, Г. Ніколаї, В. Попової, Т. Танько, В. Черкасова, М. Ярової та ін. Проте проблеми перепідготовки, підвищення кваліфікації, стажування та спеціалізації вчителів музики розглянуто в їхніх працях лише побічно.

Сучасні розвідки у сфері післядипломної музично-педагогічної освіти стосуються лише окремих її аспектів. Так, Т. Агейкіна-Старченко, С. Ковальова, Н. Мурована розглядають розвиток та вдосконалення форм і методів підвищення кваліфікації вчителів музики та мистецьких дисциплін. Відтак маємо констатувати, що в історичному плані цілісного дослідження

розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ століття не здійснювалось.

Разом із тим, для розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні в сучасних умовах характерні певні суперечності між: вимогами держави до якості післядипломної музично-педагогічної освіти, що повинна здійснюватися з опорою на національні традиції та з урахуванням європейських орієнтирів на неперервну освіту, і відсутністю відповідних стратегій її модернізації; рівнем базової підготовки музично-педагогічних кадрів та постійно зростаючими вимогами до їх професійних якостей; потребою у всебічному аналізі історичного досвіду післядипломної музично-педагогічної освіти та відсутністю його системного вивчення й узагальнення у вітчизняній педагогічній науці.

Актуальність і недостатня наукова розробленість проблеми та необхідність розв'язання існуючих суперечностей зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Розвиток післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні (60-ті – 90-ті роки ХХ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною комплексного дослідження кафедри педагогіки Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка «Інноваційні підходи до управління якістю освіти» (реєстраційний номер 0113U004660). Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка (протокол № 5 від 15.12. 2011 р.) та узгоджено в Раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 30. 10. 2012 р.).

Мета дослідження – з'ясувати особливості розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні на різних історичних етапах досліджуваного періоду.

Для досягнення зазначеної мети поставлено такі **завдання**:

1. Висвітлити історіографію досліджуваної проблеми та розкрити сутність післядипломної музично-педагогічної освіти.
2. Виокремити історичні передумови та етапи розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ століття.
3. Схарактеризувати поетапні зміни у структурі та змісті післядипломної музично-педагогічної освіти у досліджуваній період.
4. Виявити організаційні особливості перепідготовки та підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів у 60-ті – 90-ті роки ХХ століття.
5. Означити перспективи розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти у сучасній Україні.

Об'єкт дослідження – післядипломна музично-педагогічна освіта в Україні.

Предмет дослідження – розвиток післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ століття.

Хронологічні межі дослідження розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні охоплюють 60-ті – 90-ті роки ХХ століття.

Нижня межа збігається з початком реалізації реформи середньої освіти (1960), у межах якої в оновлених типових навчальних планах загальноосвітніх шкіл з'являється предмет «Співи і музика», що спричиняє появу післядипломної музично-педагогічної освіти (ПМПО), та масовим відкриттям у вітчизняних педагогічних інститутах музично-педагогічних факультетів (60-ті роки ХХ ст.), на базі яких організовуються курси перепідготовки вчителів музики. *Верхня межа* обґрунтовується підписанням Болонської декларації про створення Європейської зони простору вищої освіти (1999), що стало початком новітнього етапу розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти. З метою визначення передумов та перспектив розвитку ПМПО в Україні дослідження здійснювалось у більш широких історичних межах.

Методологічну основу дослідження становлять: загальні положення теорії наукового пізнання, принципи взаємозв'язку і взаємозумовленості явищ, науковості, історизму, об'єктивності, системності, єдності теорії та практики. Основоположними в роботі стали історико-генетичний та системно-структурний підходи до вивчення проблеми розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні.

Теоретичну основу дослідження складають: праці істориків, філософів і педагогів з питань становлення і розвитку вітчизняної освіти (О. Адаменко, І. Бех, В. Бугрій, Л. Ваховський, Г. Ващенко, Б. Год, С. Гончаренко, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, В. Кудін, В. Луговий, О. Савченко, А. Сбруєва, С. Сірополко, М. Стельмахович, О. Сухомлинська, Є. Хриков та ін.); дослідження післядипломної педагогічної освіти (Л. Гранюк, Л. Даниленко, Н. Клокар, О. Козлова, С. Крисюк, А. Кузьмінський, В. Маслов, Н. Ничкало, О. Огієнко, В. Олійник, Н. Протасова, Л. Сігаєва та ін.); науково-теоретичні положення й узагальнення з питань розвитку музично-педагогічної освіти (Н. Гуральник, О. Єременко, А. Козир, О. Лобова, О. Михайличенко, Г. Ніколаї, О. Олексюк, В. Орлов, Г. Падалка, О. Реброва, О. Ростовський, О. Рудницька, Т. Смирнова, Т. Танько, В. Черкасов та ін.).

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань та досягнення мети використано комплекс методів: **загальнонаукових** – *аналіз, синтез, систематизація та узагальнення*, що дозволили систематизувати наукові та архівні джерела і нормативні документи; **конкретнонаукових** – *історіографічний аналіз*, за допомогою якого систематизовано сукупність дисертаційних розвідок та наукової літератури з досліджуваної проблеми; *термінологічний аналіз* довідково-енциклопедичної літератури, наукових досліджень та нормативно-правових документів, що дав змогу упорядкувати поняттєво-термінологічний апарат та уможливив визначення сутності післядипломної музично-педагогічної освіти, *історико-генетичний та причинно-наслідковий*, що дозволили виокремити передумови та етапи розвитку ПМПО в Україні у визначених хронологічних межах; *системно-структурний, порівняльно-зіставний, діахронний та текстологічний аналіз* архівних матеріалів, науково-історичних праць, навчальних планів, фактів і явищ післядипломної підготовки музично-педагогічних кадрів у 60-ті – 90-ті роки ХХ ст.,

за допомогою яких схарактеризовано поетапні зміни у структурі та змісті ПМПО, виявлено організаційні особливості та специфіку її розвитку і з'ясовано якість кадрового складу інститутів удосконалення вчителів; *ретроспективний аналіз* особливостей функціонування ПМПО впродовж тривалого часу та *методи педагогічної прогностики* (моделювання, екстраполяція), які надали можливість означити перспективи розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти, *емпіричних – інтерв'ю, бесіди та електронне листування* з ветеранами післядипломної музично-педагогічної освіти, що застосовувалися під час дослідження для з'ясування достовірності фактів.

Джерельну базу дослідження становлять: *архівні документи й матеріали* Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ф. 2201 «Міністерство освіти Української Держави, м. Київ», ф. 166 «Міністерство освіти України»); Державного архіву Житомирської області (ф. 3477 «Відділ народної освіти, Житомирський обласний інститут удосконалення вчителів»); Державного архіву Луганської області (ф. 416 «Міністерство просвещения УРСР, Луганский институт усовершенствования учителей»); Державного архіву Сумської області (ф. 3418 «Інститут вдосконалення кваліфікації вчителів», ф. 3552 «Відділ народної освіти виконавчого комітету Сумської обласної ради депутатів трудящих»); Державного архіву Харківської області (ф. 5887 «Отдел народного образования исполнительного комитета Харьковского областного совета народных депутатов, Харьковский областной институт усовершенствования квалификации учителей»); архіву Одеського обласного управління освіти і науки (ф. 166 «Збірник наказів народного комісаріату освіти»); *матеріали обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти*: плани інститутів, графіки курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників; навчально-тематичні плани роботи курсів вчителів музики та ін.; *законодавчі й нормативні документи* урядів УРСР та незалежної України (закони, положення, накази, концепції); *дисертаційні й монографічні праці* вітчизняних науковців з проблем розвитку післядипломної педагогічної, музичної та музично-педагогічної освіти, підвищення кваліфікації вчителів музики; *довідково-енциклопедична література*: глосарії, словники, енциклопедії; *вітчизняні періодичні видання*: «Збірник постанов і розпоряджень», «Український історичний журнал», «Наша школа» «Післядипломна педагогічна освіта» та ін.; *інтернет-сайти* академій, інститутів післядипломної педагогічної освіти, педагогічних університетів та НАПН України.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*: здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті рр. ХХ ст.; систематизовано історіографію досліджуваної проблеми (післядипломної педагогічної освіти, музичної та музично-педагогічної освіти, підвищення кваліфікації вчителів музики); розкрито сутність ПМПО та подано її змістові характеристики; виявлено соціально-політичні й культурно-освітні чинники та історичні передумови розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні, виокремлено три

етапи розвитку досліджуваного процесу у визначених хронологічних межах: I етап – «започаткувальний» (1960–1974); II етап – «розбудувальний» (1974–1991); III етап – «реорганізаційний» (1991–1999.); схарактеризовано структурні, змістові та організаційні особливості розвитку ПМПО в Україні у визначених хронологічних межах; здійснено аналіз навчальних планів і програм курсової підготовки вчителів музики на різних історичних етапах; означено перспективи розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в сучасній Україні.

Уточнено та конкретизовано базові поняття дослідження «післядипломна педагогічна освіта», «підвищення кваліфікації», «перепідготовка», «музично-педагогічні кадри». Подальшого розвитку набули педагогічні погляди на післядипломну музично-педагогічну освіту вітчизняних науковців і педагогів минулого та змістові характеристики підвищення кваліфікації, перепідготовки, спеціалізації та стажування музично-педагогічних кадрів у системі післядипломної освіти. У науковий обіг уведено невідомі та маловідомі архівні документи (71 справа), пов'язані з розвитком післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ ст.

Практичне значення отриманих результатів. Фактичний матеріал і теоретичні висновки, що стосуються історіографії проблем післядипломної педагогічної, музичної та музично-педагогічної освіти, поетапних змін у структурі та змісті ПМПО в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ століття, структурних, змістових та організаційних особливостей перепідготовки та підвищення кваліфікації вітчизняних музично-педагогічних кадрів у досліджуваній період та перспектив розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в сучасній Україні було використано в оновленні змісту підготовки та підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів у педагогічних вишах та обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти; у процесі написання навчально-методичного посібника «Розвиток післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні» для студентів факультетів мистецтв педагогічних університетів та слухачів курсів підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін.

Основні положення дисертаційного дослідження впроваджено у лекційний курс «Історія музичної освіти України» Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 07-10/2754 від 04.12.2014 р.) і використовується на курсах підвищення кваліфікації вчителів музичного мистецтва Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені М. В. Остроградського (довідка № 250 від 27.11.2014 р.). За матеріалами дослідження в КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» (довідка № 1436 від 09.12.2014 р.) та Одеському обласному інституті удосконалення вчителів (довідка № 668 від 22.12.2014 р.) апробовано та впроваджено спецкурс «Розвиток післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні».

Апробація результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях різного рівня: міжнародних «Художньо-естетичне виховання молоді в умовах сучасних інформаційних процесів і технологій» (Одеса, 2011), «Слов'янське музичне мистецтво в контексті

європейської культури» (Вінниця, 2011), «Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика» (Суми, 2012), «Мистецька освіта в контексті глобалізації та полікультурності» (Луганськ, 2012), «ХІ Культурологічні читання пам'яті Володимира Подкопаєва» (Київ, 2013), «Теоретичні та методичні засади розвитку мистецької освіти в контексті європейської інтеграції» (Суми, 2013), «Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний та національний виміри змін» (Суми, 2014), «Мистецька освіта: від спадкоємності епох до новітніх технологій» (Мелітополь, 2014), «Теоретико-методологічні аспекти мистецької освіти: здобутки, проблеми та перспективи» (Умань, 2014); *всеукраїнських* «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2011), «Творча спадщина А. С. Макаренка в контексті інноваційного розвитку освіти ХХІ століття» (Суми, 2013), «Психолого-педагогічний супровід розвитку обдарованості особистості учня» (Івано-Франківськ, 2014), «Творча спадщина Тараса Шевченка як чинник національно-патріотичного виховання майбутніх учителів мистецьких дисциплін» (Умань, 2014), «Мистецька освіта в Україні: проблеми теорії і практики» (Київ, 2014). Основні результати дисертаційного дослідження обговорювалися і здобули позитивну оцінку на засіданнях кафедри педагогіки СумДПУ імені А. С. Макаренка.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у 10-ти одноосібних публікаціях автора: 1-му навчально-методичному посібнику; 6-ти статтях у провідних наукових фахових виданнях (з них зарубіжних –1); 3-х статтях у збірниках наукових праць та матеріалах конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (345 позицій, з них 71 архівних) та 14 додатків на 237 сторінках. Загальний обсяг дисертації становить 464 сторінки, основний зміст викладено на 187 сторінках. Подано 10 таблиць, 2 малюнки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, хронологічні межі, методологічні й теоретичні основи, охарактеризовано методи і джерельну базу; розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію і впровадження результатів наукового пошуку; визначено структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – **«Історико-педагогічні аспекти розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні»** висвітлено історіографію проблеми розвитку післядипломної педагогічної, музичної та музично-педагогічної освіти, підвищення кваліфікації вчителів музики; уточнено базові поняття дослідження, розкрито сутність післядипломної музично-педагогічної освіти й подано її змістові характеристики; виявлено історичні передумови, з'ясовано чинники та виокремлено етапи розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ століття.

У процесі історіографічного аналізу обраної проблеми виокремлено три групи досліджень: післядипломної педагогічної, музичної та музично-педагогічної освіти, підвищення кваліфікації вчителів музики. Систематизація наукових праць у першій групі дозволила визначити, що у 70–80-х роках ХХ ст. з'являються монографії та дисертаційні дослідження вітчизняних вчених, в яких висвітлено питання організації та вдосконалення процесу підвищення кваліфікації педагогічних кадрів (Н. Ващенко, П. Дроб'язко, Р. Семерникова, В. Скнар, І. Трилінський та ін.). У 90-х роках ХХ ст. в українському науковому просторі актуалізуються проблеми підготовки вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти (В. Вітюк, О. Козлова, Л. Кравченко, Е. Макагон, Н. Протасова та ін.). На початку ХХІ ст. вітчизняні науковці, починають ґрунтовно досліджувати означену проблему в контексті порівняльної педагогіки (Т. Десятов, Н. Котельнікова, О. Проценко, С. Синенко, Л. Юрчук та ін.) та розвитку професійної компетентності вчителів у системі післядипломної педагогічної освіти (Н. Давидюк, О. Завальнюк, Ю. Линник, Л. Лузан, В. Саюк, О. Часнікова та ін.). Підсилюється увага до історико-педагогічних розвідок щодо становлення та розвитку післядипломної освіти педагогічних працівників в Україні (А. Капченко, С. Крисюк, А. Кузьмінський, Л. Сігаєва, Н. Чепурна, О. Червинська та ін.).

Результати історіографічного аналізу засвідчили активізацію у 60 – 70-ті роки ХХ ст. уваги науковців до проблем естетичного виховання школярів засобами музичної освіти та підготовки вчителів музики, що призводить до виконання відповідних дисертаційних досліджень (В. Бахарев, А. Ростовський, Г. Сагайдак та ін.). У 80-х роках ХХ ст. здійснено ґрунтовні психолого-педагогічні дослідження, в яких проаналізовано процес розвитку музичних здібностей та формування у дітей творчого мислення (Х. Василькевич, О. Лазаревська, Є. Литвиненко, С. Науменко та ін.). Наприкінці ХХ ст. з'являються розвідки у сфері підготовки майбутніх учителів музики (М. Букач, І. Гринчук, І. Мостова, І. Сипченко, Т. Стратан та ін.). На початку ХХІ ст. у педагогічних дослідженнях актуалізується історичний аспект становлення та розвитку музичної та музично-педагогічної освіти в Україні (Ю. Бекетова, Т. Благова, Н. Бовсунівська, А. Желан, Т. Карпінська, О. Михайличенко та ін.).

Систематизація педагогічних досліджень у третій групі дозволяє стверджувати, що незважаючи на значний інтерес науковців до удосконалення ПМПО на сучасному етапі, висвітлено лише окремі її аспекти. Так, С. Ковальова досліджує розвиток творчої активності вчителів музики у системі підвищення кваліфікації, Н. Мурована розробляє модель педагогічного керівництва розвитком професійної компетентності вчителів музики в післядипломній освіті, Т. Агейкіна-Старченко визначає педагогічні умови підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної освіти.

Термінологічний аналіз довідково-енциклопедичної літератури, наукових досліджень та нормативно-правових документів дали змогу виокремити базові поняття дослідження післядипломної музично-педагогічної освіти, зокрема «неперервна освіта», «післядипломна педагогічна освіта», «перепідготовка»,

«спеціалізація», «підвищення кваліфікації», «стажування», «музична освіта», «музично-педагогічна освіта», «музично-педагогічні кадри» тощо.

Аналіз та систематизація означених понять дали змогу визначити, що *післядипломна музично-педагогічна освіта* є структурною складовою післядипломної педагогічної освіти і спрямована на професійний розвиток музично-педагогічних кадрів у відповідності до світових стандартів і вимог часу, підвищення їхнього наукового й загальнокультурного потенціалу шляхом перепідготовки, підвищення кваліфікації, спеціалізації та проходження стажування у спеціалізованих навчальних закладах (академіях, інститутах післядипломної педагогічної освіти, педагогічних вишах та наукових установах НАПН України). З урахуванням особливостей досліджуваного періоду та еволюції термінологічного апарату (від «вчитель співів» до «вчитель музичного мистецтва») під загальним поняттям «*музично-педагогічні кадри*» розуміємо фахівців у галузі музичної освіти і культури, які отримали музичну та педагогічну освіту в середніх спеціальних та вищих навчальних закладах, а саме: шкільних вчителів співів та музики; музичних керівників дошкільних та позашкільних закладів освіти; керівників хорів, які проводять позаурочну роботу з учнями у самодіяльних художніх гуртках та колективах; викладачів педагогічних вишів, які читають музичні дисципліни.

За результатами історико-генетичного та причинно-наслідкового аналізу з'ясовано, що становлення післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні було спричинено історичними передумовами, серед яких: розбудова національної системи освіти у першій половині ХХ століття; уведення в школі уроків співів та підготовка музично-педагогічних кадрів на інструкторсько-педагогічних факультетах музично-драматичних інститутів і технікумів та факультетах соціального виховання в інститутах народної освіти і педагогічних технікумах у 20-30 рр. минулого століття; науково-дослідна робота в галузі музичного виховання в означений період; заснування інститутів удосконалення вчителів (1939); запровадження підготовки вчителів співів як другої спеціальності на факультетах вищих педагогічних навчальних закладах (1956).

Визначення низки соціально-політичних й культурно-освітніх чинників та критеріальних ознак (оновлення нормативно-правової бази та наявність освітніх реформ, структурно-змістові та організаційні перетворення, зміни у контингенті слухачів та викладацькому складі) дозволило виокремити три етапи розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у визначених хронологічних межах. I етап – «*започаткувальний*» (1960–1974 рр.) – характеризується становленням системи масової перепідготовки вчителів співів та музики, які не мають відповідної освіти, оскільки згідно з Законом Української УРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і подальший розвиток системи народної освіти» (1959) відбувається реформування середньої освіти. Одночасно у більшості педагогічних інститутів відкриваються музично-педагогічні факультети (60-ті роки), а спеціальність вчителя музики стверджується у системі педагогічних професій. II етап – «*розбудувальний*» (1974–1991 рр.) – розпочинається з практичної реалізації «Положення про порядок проведення атестації вчителів

загальноосвітніх шкіл» (1974) як однієї з форм підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, зокрема вчителів співів та музики. Розбудова післядипломної музично-педагогічної освіти відбувається відповідно до змін у загальній музичній освіті, які були спричинені впровадженням у навчальний процес програми Д. Кабалевського та відкриттям в інститутах удосконалення вчителів (ІУВ) окремих структурних підрозділів – кабінетів музики; Міністерство освіти України затверджує низку типових навчально-тематичних планів курсової підготовки педагогічних кадрів; на курсах підвищення кваліфікації з'являються перші слухачі із вищою музично-педагогічною освітою; зростає науковий потенціал педагогічних кадрів ІУВ. III-й етап – *«реорганізаційний»* (1991–1999 рр.). – характеризується створенням нової законодавчої бази, яку складають: закони України «Про освіту» (1991), «Про загальну середню освіту» (1999), Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)» (1993) тощо. Відбувається утвердження національної системи післядипломної освіти з розгалуженою структурою ПМПО. Інститути удосконалення вчителів перетворюються на інститути післядипломної педагогічної освіти (ІППО), у яких відкриваються нові кафедри та формується викладацький склад.

Отже, систематизація наукових праць дозволила висвітлити історіографію досліджуваної проблеми, уточнення базових понять уможливило розкриття сутності післядипломної музично-педагогічної освіти, з урахуванням з'ясованих передумов та визначених чинників виокремлено три етапи розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті рр. ХХ ст.

У другому розділі – **«Розвиток післядипломної музично-педагогічної освіти у Радянській Україні в 60-ті – 80-ті роки ХХ століття»** схарактеризовано поетапні зміни у структурі та змісті післядипломної музично-педагогічної освіти, здійснено аналіз навчальних планів і програм курсової підготовки музично-педагогічних кадрів на першому та другому етапах розвитку ПМПО в Україні, висвітлено кадрову політику в інститутах удосконалення вчителів та визначено організаційні особливості післядипломної музично-педагогічної освіти у досліджуваній період.

Використання системно-структурного та порівняльно-зіставного аналізу масиву джерел дозволило з'ясувати, що на першому та другому етапах розвитку ПМПО структура післядипломної музично-педагогічної освіти складалась із перепідготовки та підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів, які здійснювали в першу чергу інститути удосконалення вчителів (27 обласних і міських) та педагогічні інститути, у більшості з яких у 60-ті роки починають відкриватися музично-педагогічні факультети. На базі цих факультетів організовуються курси перепідготовки та семінари підвищення кваліфікації вчителів співів та музики. Головним центром підвищення кваліфікації викладачів середніх та вищих навчальних закладів стали республіканські курси у Київському державному педагогічному інституті імені О. Горького, а також стажування у вишах та науково-дослідних інститутах.

У результаті аналізу архівних документів та монографічних досліджень встановлено, що на першому етапі (1960–1974 рр.) головним завданням ПМПО

стає не лише підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів, а й масова їх перепідготовка для роботи у зреформованій школі. Нормативними актами: «Про заходи подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи» (1966) та «Про підготовку і виховання учительських кадрів в Українській УРСР» (1968) було визначено мету й завдання, що постали перед ІУВ.

Документи інститутів удосконалення вчителів, що стали предметом порівняльно-зіставного аналізу, свідчать про те, що і на першому, і на другому досліджуваних етапах їх основними структурними підрозділами були навчально-методичні кабінети, кількість яких поступово зростала. На початку 60-х років перепідготовку та підвищенням кваліфікації музично-педагогічних кадрів в обласних ІУВ забезпечували кабінети педагогіки, в яких поряд з іншими працювали методисти зі співів та музики. Згодом, як окремі структурні підрозділи, відкриваються кабінети естетичного виховання. Уведення в дію «Положення про обласний (міський) інститут удосконалення вчителів» (1968) передбачало відкриття в ІУВ кабінету музики у разі, якщо кількість музично-педагогічних кадрів, охоплених курсовою підготовкою, складала до 10 тисяч осіб.

Результати системно-структурного аналізу нормативних та архівних документів і застосування низки емпіричних методів дозволяють стверджувати, що у структурі ПМПО важливе місце посідав Центральний інститут удосконалення вчителів, головною функцією якого була підготовка керівних кадрів, зокрема музично-педагогічних. У другій половині 80-х років у ньому починають проводитись 4-тижневі курси підвищення кваліфікації завідувачів кабінетів музики обласних інститутів удосконалення вчителів.

Поступово ІУВ розширюють межі своєї діяльності. Згідно з наказом Міністерства освіти УРСР «Про заходи по вдосконаленню підготовки, підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів, поліпшенню умов їх праці й побуту» (1984) вони починають виконувати функцію науково-методичних центрів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, що призвело до структурної розбудови та відкриття перших кафедр і відділів.

Діахронний аналіз змісту післядипломної музично-педагогічної освіти на першому та другому етапах її розвитку засвідчив змістову еволюцію курсової підготовки музично-педагогічних кадрів згідно з потребами і специфікою регіонів та новаціями у типових навчальних планах загальноосвітніх шкіл. Зміна назви шкільного предмету «Співи» на «Співи та музика» (1966) сигналізувала про поєднання у його змісті трьох елементів (хорового співу, музичної грамоти та слухання музики), тому важливим завданням ПМПО стає відповідне оновлення курикулуму курсів підвищення кваліфікації вчителів співів та музики. Аналіз навчальних планів та програм, які розроблялися завідувачами та методистами кабінетів естетики та музики ІУВ, підтверджують появу у змісті курсової підготовки музично-педагогічних кадрів нових лекційних блоків, пов'язаних з поглибленим вивченням музики та методики її викладання в загальноосвітніх школах. Так, програма курсів підвищення кваліфікації вчителів музики та співів, які функціонували у 70-х роках на музично-педагогічних факультетах педагогічних інститутів (Вінницькому, Ворошиловградському, Запорізькому

та ін.) передбачала лекції з методики музичного виховання, історії музики, музичної літератури, сольфеджіо та практичні заняття.

За результатами порівняльно-зіставного аналізу змісту ПМПО стає очевидним, що на другому етапі (1974–1991 рр.) після прийняття постанов Міністерства освіти УРСР «Про поліпшення роботи по підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів республіки» та «Про подальше вдосконалення навчання й виховання учнів загальноосвітніх шкіл та підготовка їх до праці» (1977) з'являються типові навчальні плани курсової підготовки вчителів. Загальними для всіх категорій слухачів стають суспільно-політичний, психолого-педагогічний та науково-методичний цикли лекцій. У навчальних планах підвищення кваліфікації вчителів співів та музики методичний цикл лекцій складався з методики музичного виховання, теорії музики, специфіки роботи з дитячим хором, хорознавства та музичної літератури. Кількість лекційних годин на вивчення відповідних тем визначалась із урахуванням якісного складу курсантів.

У результаті аналізу архівних джерел обласних інститутів удосконалення вчителів з'ясовано, що на другому етапі розвитку ПМПО формуються окремі групи слухачів – спеціалістів (вчителів з музично-педагогічною освітою) й неспеціалістів (здебільшого вчителі сільських та районних шкіл). Упровадження в загальноосвітніх школах нової програми музичного виховання Д. Кабалевського передбачало розвиток спеціальної мережі курсової підготовки вчителів співів та музики і наповнення її новим змістом, в якому актуалізуються проблеми щодо методів та принципів музичної концепції Д. Кабалевського, питання вокально-хорового виховання учнів і тематичного планування уроків музики. Постає питання перейменування предмету «Співи та музика» на «Музика». Розділ «методична підготовка» навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації вчителів співів та музики, які працювали за новою програмою, складався методистами інститутів удосконалення вчителів згідно з генеральними темами, запропонованими Д. Кабалевським.

У результаті текстологічного аналізу з'ясовано, що на першому етапі розвитку ПМПО плани роботи методистів, доповідні записки, методичні рекомендації, програми роботи курсів учителів співів та музики тощо писалися від руки, з орфографічними помилками та стилістичним огріхами. На другому етапі подібні документи вже друкувалися за допомогою друкарської машинки, мали логічну структуру й були грамотно оформлені, що свідчить про покращення кадрового складу працівників інститутів удосконалення вчителів.

Систематизація архівних матеріалів і результатів бесід та інтерв'ювання дала змогу встановити організаційні особливості першого та другого етапів розвитку ПМПО, коли вибудовується стабільна система організації перепідготовки та підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів, яка передбачала, що кожен слухач отримував докурсові завдання, які розроблялися кабінетом естетичного виховання (кабінетом музики) ІУВ та включали в себе тематику рефератів, науково-практичних конференцій, педагогічних читань, конференцій з обміну досвідом роботи, списку рекомендованої літератури.

Учитель отримував завдання через районний методичний кабінет чи директора школи. Система перевірки й оцінювання знань передбачала наявність заліків та екзаменів. Окремі слухачі отримували післякурсів завдання, які мали виконати протягом року, зокрема підготовку виступу на конференції з окремою темою, розробку уроку чи описання власного досвіду навчально-виховної роботи. Зміцнюються та стають найбільш ефективними зв'язки методистів інститутів удосконалення вчителів з педагогічними кадрами на місцях.

Результати порівняльно-зіставного та діахронного аналізу архівних матеріалів свідчать, що на першому етапі розвитку ПМПЮ за тривалістю курсова підготовка була переважно 2-тижнева та 4-тижнева, а довготривала (3 місяці) курсова перепідготовка проводилась при педагогічних інститутах. Особливістю організації післядипломної музично-педагогічної освіти стало спрямування курсового навчання на опанування вчителями співів та музики досвіду кращих учителів. На другому етапі курси підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів за тривалістю зменшуються, але стають більш спрямовані на поглиблення теоретичної й практичної підготовки та на вивчення передового педагогічного досвіду. Спостерігається диференційований підхід до слухачів курсів, введення розгалуженої системи спецкурсів і семінарів за вибором слухачів під час проведення курсів та в міжкурсовий період. Серед організаційних особливостей другого етапу вирізняємо проведення постійно діючих обласних семінарів, відкритих уроків та конференцій з обміну досвідом для вчителів, які працювали за новою програмою Д. Кабалецького.

Характерною ознакою досліджуваного періоду став перехід інститутів удосконалення вчителів до організації підготовки педагогічних кадрів з установленою періодичністю: один раз на п'ять років. Підвищення кваліфікації вчителів, зокрема музично-педагогічних кадрів, організовувалось як неперервний процес, основними компонентами якого була курсова підготовка, міжкурсова методична робота і самоосвіта, між якими встановлювався органічний взаємозв'язок. Основними формами організації навчального процесу на курсах стають лекційні та семінарські заняття, практикуми й навчальні екскурсії. Головними формами методичної роботи у міжкурсовий період були: конференції, семінари, педагогічні читання тощо.

Використання діахронного аналізу та емпіричних методів засвідчили, що в означений період пріоритетність естетичного виховання у загальній системі виховної роботи призвела до створення обласних хорів учителів музики в Харкові та Одесі. Як стверджує заслужений працівник освіти України В. Довгий (Одеський обласний ІУВ), при загальноосвітніх школах організовувались музичні студії з відповідним інструментами і підручниками, із вчителів яких утворився обласний хор (1972). Кожного року влітку для цієї категорії вчителів організовувались 4-тижневі курси, що поєднували у собі як лекційні заняття, так і практичні, зокрема, виїзні концерти хору (навіть в інші республіки Радянського Союзу).

Таким чином, характеристика поетапних змін у структурі та змісті ПМПЮ, здійснення аналізу навчальних планів і програм курсової підготовки

музично-педагогічних кадрів, аналіз кадрової політики та особливостей організації навчального процесу в означений період дали змогу створити цілісну картину розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти у Радянській Україні в 60-ті – 80-ті роки ХХ століття.

У третьому розділі – **«Розвиток післядипломної музично-педагогічної освіти в незалежній Україні»** – окреслено реорганізаційні зміни післядипломної музично-педагогічної освіти у 90-ті роки ХХ ст., означено сучасні перспективні напрями розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні та можливості використання позитивного досвіду досліджуваного періоду у сучасних реаліях.

Використання причинно-наслідкового та діахронного аналізу дозволило простежити реорганізаційні зміни, які відбувалися у ПМПО в 90-х роках ХХ ст. у незалежній Україні. Із 1992 року інститути удосконалення вчителів поступово реорганізовано в інститути післядипломної педагогічної освіти. У деяких ІППО, наприклад, у Житомирському, Рівненському та Харківському, процес реорганізації тривав кілька років, у результаті чого назва змінювалася неодноразово. Відповідно до вимог часу змінюється структура інститутів, з'являються факультети, нові кафедри, наукові лабораторії тощо. На базі деяких педагогічних вишів (Східноєвропейського, Дрогобицького, Харківського, Рівненського та ін.) відкриваються факультети та інститути післядипломної освіти, де педагогічні кадри, зокрема музично-педагогічні, мають змогу отримати другу вищу освіту або іншу спеціальність. Згодом подібні факультети відкриваються і при ІППО. Стажування музично-педагогічних кадрів відбувалось при педагогічних вишах та наукових установах АПН України.

Порівняльно-зіставний аналіз навчальних планів та програм курсової підготовки музично-педагогічних кадрів засвідчує кардинальні зміни у змісті ПМПО. Відтепер навчально-тематичні плани мають інваріативну (обов'язкову) та варіативну (спрямовану на реалізацію сучасних напрямів освіти) складові. До інваріативної складової входили блоки-модулі, що концентрували в собі професійно-орієнтовані знання зі сфери музикознавства, музичної психології, теорії та методики викладання тощо. Варіативна складова передбачала використання під час підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів новітніх технологій, авторських методик музичної освіти і виховання та регіональних навчально-пізнавальних програм, які відображали нові напрями освітнього процесу.

Аналіз архівних матеріалів обласних ІППО підтверджує їх кадрове оновлення у 90-ті роки ХХ ст. із максимальним залученням наукового потенціалу вищої школи, зокрема музично-педагогічних кадрів. Використання низки емпіричних методів дає підстави стверджувати, що особливістю третього, реорганізаційного етапу (1991–1999 рр.) були творчі пошуки передових вчителів. Наприклад, в обласному ІППО м. Суми було вперше в Україні видано фонохрестоматію для уроків музики у старших класах, створену кращими вчителями міста І. Бубноюю, Н. Черноюю та Л. Шеберстноюю. Відкриття навчальних закладів нового типу (ліцеїв, гімназій) та профілізація

загальноосвітніх шкіл (у т.ч. поява спеціалізованих шкіл художньо-естетичного профілю) супроводжувалося виникненням творчих груп учителів музики, які працювали над вивченням нових методів викладання у загальноосвітніх школах.

Системно-структурний аналіз дав змогу виявити організаційні особливості ПМПО на третьому етапі її розвитку, серед яких: впровадження інноваційних форм і методів навчання з метою поглиблення теоретичної та практичної післядипломної підготовки музично-педагогічних кадрів, вивчення передового педагогічного досвіду; диференційований підхід до слухачів курсів; творчий розвиток та стимулювання пізнавальної активності курсантів за рахунок уведення розгалуженої системи спецкурсів і семінарів; самостійна робота слухачів як під час курсів, так і в міжкурсовий період.

Узагальнення опрацьованих матеріалів щодо розвитку ПМПО в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ ст., ретроспективний аналіз особливостей функціонування галузі впродовж тривалого часу, використання методів педагогічної прогностики (моделювання, екстраполяції) дають підстави стверджувати, що урахування здобутків минулого надає можливості пошуку і побудови оптимальних шляхів розвитку ПМПО та розв'язання актуальних освітніх завдань, зокрема створення ідеальної моделі сучасної післядипломної підготовки музично-педагогічних кадрів на основі поєднання національних надбань та інноваційних здобутків європейського професійного загалу.

Порівняльно-зіставний аналіз розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ ст. та сучасного стану розвитку означеної галузі дав змогу обґрунтувати шляхи вирішення означених проблем. До *перспективних напрямів* розвитку ПМПО в Україні на сучасному етапі відносимо: розширення поля діяльності закладів післядипломної освіти, надання можливості вибору різноманітних форм навчання, зокрема дистанційної, яка є перспективним механізмом та інструментом досягнення цілей освіти; індивідуалізацію навчального процесу завдяки використанню передових педагогічних технологій, популяризація яких відбувається в першу чергу на курсах підвищення кваліфікації; наступність освітніх програм та рівнів освіти, що відкриває перед музично-педагогічними кадрами нові можливості вибору оптимальних видів ПМПО (перепідготовки, підвищення кваліфікації, стажування та спеціалізації); урізноманітнення форм і методів навчання (тьюторство, кейс–метод, інтервізії, метод «круглого столу», фасилітована дискусія тощо); запровадження на курсах підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів програми Intel® «Навчання для майбутнього» (варіативна складова блоку професійно-орієнтованих та фахових модулів), яка передбачає диференціацію навчального процесу завдяки створенню малих груп курсантів, що дає можливість розширити межі їх творчої діяльності; покращення якості професорсько-викладацького складу кафедр та науково-дослідних лабораторій закладів післядипломної освіти, що забезпечує розширення можливостей професійного розвитку музично-педагогічних кадрів. *Позитивним досвідом* минулого вважаємо: проведення у міжкурсовий період методичних семінарів для музично-педагогічних кадрів

(2-3 на рік); планування графіків курсів в інститутах післядипломної педагогічної освіти на початку навчального року; систематичне відвідування методистами ІІПО разом з працівниками районних методичних кабінетів уроків музики у сільських школах, здійснення їх (уроків) аналізу та надання методичних рекомендацій під час обговорення; проведення 4-тижневих курсів (144 год.) підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів, що дає можливість охопити значну кількість актуальних тем; відвідування відкритих уроків та організація культурно-масових заходів у курсовий період; проведення практичних занять на досвіді кращих музично-педагогічних кадрів регіону та України; створення хорових та оркестрових колективів вчителів як однієї з форм підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів; можливість обміну досвідом, проходження стажування та підвищення кваліфікації викладачів музично-педагогічної освіти за межами держави.

Отже, аналіз особливостей розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ ст. дав змогу означити сучасні перспективні напрями цього процесу та можливості використання позитивного досвіду досліджуваного періоду у сучасних реаліях.

Узагальнення результатів історико-педагогічного дослідження розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ ст. дає підстави зробити такі **висновки**:

1. З'ясовано, що історіографія проблеми розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти висвітлюється у трьох групах досліджень: післядипломної педагогічної освіти (питання теорії та історії її розвитку, організації та вдосконалення процесу перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів тощо); музичної та музично-педагогічної освіти (питання естетичного виховання школярів та розвитку їх музичних здібностей, підготовки майбутніх вчителів музики, історії музичної та музично-педагогічної освіти); післядипломної музично-педагогічної освіти (окремі аспекти підвищення кваліфікації вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної освіти). Встановлено, що цілісного історико-педагогічного дослідження розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки ХХ ст. не здійснювалось.

Розкрито сутність післядипломної музично-педагогічної освіти, яка є структурною складовою післядипломної педагогічної освіти і спрямована на професійний розвиток музично-педагогічних кадрів та на підвищення їх наукового й загальнокультурного потенціалу шляхом перепідготовки, підвищення кваліфікації, спеціалізації та проходження стажування у спеціалізованих навчальних закладах. Уточнено базові поняття дослідження, зокрема під загальним терміном *«музично-педагогічні кадри»* розуміємо фахівців у галузі музичної освіти і культури, які отримали музичну та педагогічну освіту у середніх спеціальних та вищих навчальних закладах (шкільні вчителі музики, музичні керівники дошкільних та позашкільних закладів освіти, керівники шкільних хорів, викладачі музичних дисциплін у вишах та інституціях післядипломної педагогічної освіти).

2. Встановлено, що історичними передумовами становлення і розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні стали: розбудова національної системи освіти у першій половині ХХ століття; підготовка музично-педагогічних кадрів на інструкторсько-педагогічних факультетах музично-драматичних інститутів і технікумів та факультетах соціального виховання в інститутах народної освіти і педагогічних технікумах; науково-дослідна робота в галузі музичного виховання; заснування інститутів удосконалення вчителів; запровадження підготовки вчителів співів як другої спеціальності у вищих педагогічних навчальних закладах.

Виокремлено три етапи розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у визначених хронологічних межах, зокрема: *започаткувальний* (1960–1974), що характеризується становленням системи перепідготовки та підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів; *розбудувальний* (1974–1991), що відрізняється інтенсивним розвитком післядипломної музично-педагогічної освіти в контексті розбудови загальної музичної та музично-педагогічної освіти згідно з концепцією Д. Кабалецького; *реорганізаційний* (1991–1999), що відзначається кардинальними структурно-змістовими змінами ПМПО в умовах реформування всієї системи освіти в Україні.

3. Визначено, що структурними складовими післядипломної музично-педагогічної освіти були перепідготовка та підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів, які на перших двох етапах здійснювали інститути удосконалення вчителів та музично-педагогічні факультети педагогічних інститутів. Центром підвищення кваліфікації викладачів музичних дисциплін вищів був Київський державний педагогічний інститут імені О. Горького, а методистів ІУВ – Центральний інститут удосконалення вчителів. На третьому етапі вибудувалась чітка структура післядипломної музично-педагогічної освіти: підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів відбувалось у реорганізованих інститутах післядипломної педагогічної освіти, перепідготовка здійснювалась на новостворених факультетах післядипломної освіти в педагогічних університетах, стажування проходило у педагогічних вишах та наукових установах АПН України. Визначено, що в досліджуваний період відбулися поетапні структурні зміни в інституціях ПМПО, а саме: поява в інститутах удосконалення вчителів кабінетів естетичного виховання та кабінетів музики як окремих структурних підрозділів і створення спеціальних кафедр та науково-дослідних лабораторій в інститутах післядипломної педагогічної освіти, до складу яких почали входити працівники з науковими ступенями.

Встановлено, що у 60-ті – 90-ті роки ХХ ст. відбувається еволюція змісту післядипломної музично-педагогічної освіти. На першому етапі до навчальних планів підвищення кваліфікації вчителів співів та музики введено лекційні блоки щодо теорії та методики навчання музики в загальноосвітніх школах. На другому етапі в УІВ запроваджено типові навчальні плани та диференційовано зміст підготовки згідно з попередньою фаховою освітою курсантів; розширено тематику лекційного циклу в частині методики музичного виховання, теорії музики, специфіки роботи з дитячим хором, хорознавства та музичної

літератури. Упровадження в загальноосвітніх школах нової програми музичного виховання Д. Кабалевського передбачало розвиток спеціальної мережі курсової підготовки вчителів співів та музики і наповнення її новим змістом щодо інноваційних методів і принципів музичного виховання. На третьому етапі реорганізаційні зміни ПМПО супроводжуються появою нових навчально-тематичних планів курсів підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів з інваріативною та варіативною складовими.

4. З'ясовано, що характерною особливістю означеного періоду є формування системи перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів з усталеною періодичністю. Особливістю організації ПМПО на першому етапі стало спрямування курсового навчання на опанування вчителями співів та музики досвіду кращих фахівців регіону в таких формах: колективне відвідування їх уроків, педагогічні читання, спеціальні методичні семінари.

Серед організаційних особливостей другого етапу вирізняємо проведення постійно діючих обласних семінарів, відкритих уроків та конференцій з обміну досвідом для вчителів, які працювали за новою програмою Д. Кабалевського, та створення обласних хорів вчителів співів і музики в обласних інститутах удосконалення вчителів як однієї із форм підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів. Особливістю третього етапу стали: впровадження в навчальний процес підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів інноваційних форм і методів навчання, розгалужена система спецкурсів і семінарів та організація самостійної роботи слухачів.

5. Визначено, що особливості розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-х – 90-х рр. ХХ ст. містять позитивний досвід, який є виключно актуальним у контексті сучасних державних вимог до побудови національної системи післядипломної освіти та дає можливість означити перспективи розвитку ПМПО, а саме: розширення поля діяльності закладів післядипломної освіти, надання можливості вибору форм навчання, зокрема дистанційної; індивідуалізація та диференціація навчального процесу з використанням передових педагогічних технологій, популяризація яких відбувається в першу чергу на курсах підвищення кваліфікації; наступність освітніх програм, які відкривають нові можливості післядипломної підготовки музично-педагогічним кадрам; урізноманітнення форм і методів навчання; запровадження на курсах підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів програми Intel® «Навчання для майбутнього»; покращення якості професорсько-викладацького складу кафедр та науково-дослідних лабораторій закладів післядипломної освіти, що забезпечує розширення можливостей професійного зростання музично-педагогічних кадрів.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів розвитку післядипломної музично-педагогічної освіти. Подальші наукові пошуки доцільно спрямувати на більш детальне дослідження теорії та історії вітчизняної системи перепідготовки, стажування та спеціалізації музично-педагогічних працівників у вищій школі та на вивчення особливостей функціонування післядипломної освіти вчителів мистецьких дисциплін у зарубіжних країнах.

Основні наукові результати дисертаційного дослідження висвітлено у таких працях автора:

1. Теслева Ю. В. Розвиток післядипломної музично-педагогічної освіти в Україні : [навч.-метод. посібн.] / Ю. В. Теслева. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – 120 с.
2. Теслева Ю. В. Тьюторська модель навчання у післядипломній педагогічній освіті / Ю. В. Теслева // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2011. – № 8 (18). – С. 286–292.
3. Теслева Ю. В. Модернізація підготовки вчителів мистецьких дисциплін у системі післядипломної освіти / Ю. В. Теслева // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : збірник наукових праць. – Вінниця : ТОВ «НіланЛТД», 2012. – Вип. 36. – С. 380–384.
4. Теслева Ю. В. Еволюція структури післядипломної музично-педагогічної освіти в другій половині ХХ століття / Ю. В. Теслева // Педагогічні науки. Мистецька освіта: історія, теорія, практика : Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 17 (276). – С. 68–73.
5. Теслева Ю. В. Еволюція форм і методів перепідготовки музично-педагогічних працівників / Ю. В. Теслева // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 44. – Ч. 4. – С. 209–215.
6. Теслева Ю. В. Підготовка музично-педагогічних працівників до роботи з обдарованими дітьми в системі післядипломної освіти: історична ретроспектива / Ю. В. Теслева // Вісник Прикарпатського університету. Серія : Педагогіка. – Івано-Франківськ, 2014. – Вип. 51. – С. 41–47.
7. Теслева Ю. В. Последипломное музыкально-педагогическое образование в Украине как объект научных исследований / Ю. В. Теслева // Уральский научный вестник : научно-теоретический и практический журнал. Серия : Педагогические науки. – Казахстан, 2014. – № 31 (110). – С. 68–77.
8. Теслева Ю. В. Становлення системи підвищення кваліфікації музично-педагогічних працівників у Радянській Україні / Ю. В. Теслева // Актуальні питання мистецької освіти та виховання : збірник наукових праць. – Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. – № 1–2 (3–4). – С. 78–88.
9. Теслева Ю. В. Розвиток музично-педагогічної освіти в системі підвищення кваліфікації вчителів (60-80-ті рр. ХХ ст.) [Електронний ресурс] / Ю. В. Теслева // Взаємодія культур і збереження розмаїття форм культурного самовираження в умовах глобалізації : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28–29 травня 2013 р.) – Режим доступу : www.culturalstudies.in.ua/knigi_16_29.php
10. Теслева Ю. В. Кейс-метод у системі післядипломної освіти педагогічних кадрів / Ю. В. Теслева // Інновації як чинник суспільного розвитку: теорія і практика : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф., (Суми, 30–31 травня 2012 р.). – Суми : НІКО, 2012. – Ч. 2. – С. 120–122.

АНОТАЦІЯ

Теслева Ю. В. Развитие последиplomного музыкально-педагогического образования в Украине (60-е – 90-е годы XX века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренка МОН Украины, Сумы, 2015.

Диссертация є комплексним історико-педагогічним дослідженням проблеми поетапного розвитку последиplomної музично-педагогічної освіти в Україні у 60-ті – 90-ті роки минулого століття.

У роботі висвітлено історіографію досліджуваної проблеми, розкрито сутність последиplomної музично-педагогічної освіти, виокремлено передумови та етапи її розвитку в Україні у 60-ті – 90-ті роки XX ст. Схарактеризовано поетапні зміни у структурі та змісті последиplomної музично-педагогічної освіти, виявлено організаційні особливості перепідготовки та підвищення кваліфікації музично-педагогічних кадрів у досліджуваній період. Означено перспективи розвитку последиplomної музично-педагогічної освіти в сучасній Україні.

Ключові слова: последиplomна педагогічна освіта, поетапний розвиток, последиplomна музично-педагогічна освіта, структура, зміст, організація, перепідготовка, підвищення кваліфікації, музично-педагогічні кадри, Україна.

АННОТАЦИЯ

Теслева Ю. В. Развитие последиplomного музыкально-педагогического образования в Украине (60-е – 90-е годы XX века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Сумской государственной педагогической университет имени А. С. Макаренко МОН Украины, Сумы, 2015.

Диссертация является комплексным историко-педагогическим исследованием проблемы поэтапного развития последиplomного музыкально-педагогического образования в Украине в 60-е – 90-е годы прошлого века.

В работе освещена историография исследуемой проблемы, раскрыта сущность последиplomного музыкально-педагогического образования, выделены предпосылки и этапы его развития в Украине в 60-е – 90-е годы XX в. Охарактеризованы поэтапные изменения в структуре и содержании последиplomного музыкально-педагогического образования, выявлены организационные особенности переподготовки и повышения квалификации музыкально-педагогических кадров в исследуемый период. Очерчены перспективы развития последиplomного музыкально-педагогического образования в современной Украине.

Ключевые слова: последиplomное педагогическое образование, поэтапное развитие, последиplomное музыкально-педагогическое образование, структура, содержание, организация, переподготовка, повышение квалификации, музыкально-педагогические кадры, Украина.

ANNOTATION

Tesleva Yu. V. Development of Postgraduate Musical-Pedagogical Education in Ukraine (60 –90-ies of the XX Century). – On the Right of Manuscript.

Thesis for the Degree of the Candidate of Pedagogical Science in specialty 13.00.01 – General Pedagogics and History of Pedagogics. – Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, MES of Ukraine, Sumy, 2015.

This thesis is a complex historical-pedagogical research of the gradual development of postgraduate musical-pedagogical education in Ukraine in the 60 – 90-ies of the last century.

The historiography of the research problem is revealed and the essence of postgraduate musical-pedagogical education is identified. It is stated that historiography is highlighted in such groups of studies: postgraduate pedagogical education; musical and musical-pedagogical education; postgraduate musical-pedagogical education. The historical background (development of a national system of education in the first half of the twentieth century; preparation of musical-pedagogical staff at the training-pedagogical faculties of music and drama institutes and technical schools and faculties of social education in the institutions of public education and teacher training colleges; research work in the field of musical education; the establishment of institutions for teachers; introduction of training of teachers of singing as a second specialty in higher pedagogical educational institutions) and stages of development of postgraduate musical-pedagogical education in Ukraine in the 60 – 90-ies of the XX century (initial (1960–1974); developmental (1974–1991), reorganization (1991–1999) are outlined.

Gradual changes in the structure and content of postgraduate musical-pedagogical education in the investigated period are characterized. Organizational features of retraining and professional development of musical-pedagogical staff in the 60 – 90-ies of the XX century are identified. The peculiarity of organization of postgraduate musical-pedagogical education at the first stage was directing the training course to mastering the best pedagogical experience by the teachers of singing and music. Among the organizational characteristics of the second stage there were: conducting regional seminars, open lessons and conferences for exchange of experience for the teachers who worked according to the new program of D. Kabalevsky and creation of regional choirs of teachers of singing and music. The peculiarity of the third stage is the use of innovative forms and methods of learning in the process of retraining musical-pedagogical staff, an extensive system of special courses and seminars and organization of students' independent work.

Taking into consideration the peculiarities of retraining and professional development of musical-pedagogical staff in the studied period the possibilities of using the positive experience are defined, namely: the systematic provision of practical and methodological assistance of the musical-pedagogical personnel at the workplace, organization of Amateur activity of musical-pedagogical staff as a form of improving their skills and internships with the aim of sharing experiences at the international level.

Key words: postgraduate pedagogical education, gradual development, postgraduate musical-pedagogical education, structure, content, organization, retraining, professional development, musical-pedagogical staff, Ukraine.

Підписано до друку 12.06.2015. Формат 60x90/16. Гарн. News Times.
Друк ризогр. Папір офсет. Умовн. друк. арк. 0,9.
Тираж 100 прим.

Надруковано в редакційно-видавничому відділі
СумДПУ імені А. С. Макаренка з оригіналів автора

40002, м. Суми, вул. Роменська, 87
e-mail: rector@sspu.sumy.ua
тел.: (0542)22-14-95